

VEŘEJNÝ PROSTOR A DOBROVOLNICKÉ ORGANIZACE

Marie Dohnalová

Summary:

PUBLIC SPACE AND VOLUNTEER ORGANIZATION

In civic society we may encounter organizations created in pre-modern traditional era; organizations of characteristic origin, ethnicity or religion and entity. Basically, they represent institutionalization of friendly networks and “civicness” associations that pervade ascriptive category. Different origin of these groups and associations contain different styles of relationships and behavior and lead to strengthening of differences within the value system.

At the end of the millenium, a new topic arose, namely the “Global Association Revolution“. The framework of relationship in globalized world changes. Connection between social development processes in the South, North, East, and the West remains to be defined. Structural changes and development of social groups take place in Western democracies; civic society is created elsewhere. For example, it is re-established in Eastern and Central Europe as the “cause and effect” of large political changes following disintegration of socialist governments. Globalization brings about new perspective of world division into North and South countries in conjunction with permanent sustainability. Sustainability is not only an environmental concept. Governments are interested in peaceful co-existence of different cultures and value systems. This requires striking a balance in the world of mixing cultures and search for new cultural sources. It concerns creation of such social systems and strategies that may prevent, as some people caution, clash of civilizations, and on the other hand, contribute to creation of modern multicultural societies.

V občanské společnosti se setkáváme s organizacemi vytvořenými v předmoderní tradiční éře; organizacemi charakteristického původu, etnicity nebo náboženství a entity. V podstatě představují institucionalizaci přátelských sítí

a svazků „občanskosti“, které prolínají askriptivní kategorie. Různý původ těchto skupin a asociací v sobě zahrnuje různé styly vztahů a chování a slouží k posilování rozdílů v systému hodnot.

S koncem tisíciletí se začalo hovořit o *globální asociační revoluci*. V globalizujícím se světě se rámec vztahů mění. Hledá se propojení mezi procesy sociálního rozvoje na jihu, severu, východě i západě. Ke změnám ve struktuře a rozvoji sociálních skupin dochází v západních demokraciích, občanská společnost vzniká jinde. Například je obnovována ve východní a střední Evropě jako příčina i důsledek velkých politických změn po rozpadu socialistických vlád. Globalizace přináší nové pohledy na dělení zemí na severu a na jihu zeměkoule zároveň s tématem trvalé udržitelnosti. Udržitelnost neznamená pouze ekologický koncept. Vlády mají zájem o mírové soužití odlišných kultur a hodnotových systémů. To vyžaduje dosažení rovnováhy ve světě mísících se kultur a nalézání nových kulturních zdrojů. Jde o vytvoření takových sociálních systémů a strategií, které mohou zabránit tomu, před čím někteří varují jako před střetem civilizací a naopak přispějí k vytváření moderních multikulturních společností.

Globální občanskou společnost

Lidé reagují na globální a lokální změny novým či posíleným *sdužováním*. Tato „asociační revoluce“ je základem pro upevňování sociálních vazeb a stanovování recipročně sdílených norem a hodnot. Globálně vede k občanské společnosti. Nově vznikající normy reciprocity poskytují *důvěru*. Organizace občanské společnosti jsou nepostradatelné ve své prostřednické roli. Zapojují občany do aktivit, které vertikálně spojují makrosystémy společnosti a individuum. Mohou být též platné horizontálně jako prostředník mezi zastánci rozdílných norem a hodnot. Instrukce občanské společnosti tvoří a stanovují konkrétní zájmy a hodnotové systémy, a jsou proto základním prvkem pluralismu moderních společností.

Otázka důvěry mezi spolkovým životem a politickým zřízením vystupuje do popředí v Tocquevillově *Demokracii v Americe* (1853). Sítě vztahů, které spojují jedince a organizace, vytvářejí sociální kapitál se svými konkrétními formami: povinnostmi a očekáváním, normami a sankcemi. Občanská společnost posiluje víru v základní legitimitu sociálního řádu jako oprávněného vyjádření nejdůležitějších hodnot. *Vztah mezi důvěrou a sociálním kapitálem* je závislý na její struktuře. „V nejširším významu pojem občanská společnost označuje soubor komunit či sdružení, která existují a fungují nezávisle na státu“ (BROKL 2002,

s. 11). Prostor pro zájmy jednotlivců a skupin, institucionální prostředky pro vyjednávání protikladných zájmů a sociálních hodnot, možnosti lidí projevat se a praktikovat sociální, náboženské a kulturní aktivity vytváří organizovanou *globální občanskou společnost*.

Občanská společnost má svou právní, politickou, sociální, ekonomickou a kulturní stránku. Její koncept je často používán k popisu, vysvětlení, objasnění a pochopení rozmanitých jevů ve společnosti. Je to společnost založená na solidaritě a svobodné a otevřené komunikaci (HABERMAS 1982, s. 471). Koncept představuje celosvětové hledání nové rovnováhy mezi státem, trhem a nestátními organizacemi. „Stát může/musí konat pouze to, co mu zákon dovoluje nebo k čemu ho zmocňuje, a konat to může jen předepsaným způsobem“ (ŠAMALÍK 1995, s. 138). Termín *veřejný* označuje to, co je ve společném zájmu, a to ne z nějaké vnější perspektivy, ale co je běžně rozpoznáváno jako společný zájem. Veřejné je to, co se týká nástrojů, institucí, či způsobů, díky kterým se společnost stává jednotným tělesem. Veřejnou je politická struktura společnosti, exekutivní orgány, místa její legislativy a místa jejího shromažďování (TAYLOR 1988, s. 11). „Jsou to místa a způsoby, jež mohou být nazvány *veřejným prostorem*. Je to tedy jakýsi společný prostor, v němž se členové společnosti setkávají tváří v tvář ve více lidech, aby si mohli vyměňovat názory o tématech vzbuzujících obecný zájem nebo také prostřednictvím širokého okruhu médií, tj. tisku, rozhlasu, televize i internetu. Jde o společný prostor, jelikož i přes veškerou různorodost stýkání a médií existuje mezi lidmi rozsáhlá vzájemná komunikace“ (MÜLLER 2002, s. 48). Vztah veřejného a soukromého, vystoupení jedinců ze svého soukromí a vyjádření se k dění, které se týká ostatních, je vlastní občanské společnosti. Každý občan má možnost stát se členem nestátní organizace, kde jsou lidé podobní svým smýšlením, jednáním a zájmy. Organizace učí jednotlivce společně uskutečňovat společná přání a uplatňovat je v nejširším měřítku. „Od této chvíle to už nejsou izolovaní jedinci, ale síla, kterou je vidět zdaleka a jejíž činnost slouží jako příklad; která mluví a které lidé naslouchají“ (TOCQUEVILLE 1992, s. 83).

Občanské ctnosti a veřejné dobro

V sociokulturním přístupu někteří autoři přiřazují k charakteristikám občanské společnosti existenci omezené a odpovědné veřejné autority. Pojem shledávají v jistém smyslu jako konkurenční k pojmu demokracie s tím, že lépe zahrnuje a realističtěji specifikuje své vlastní podmínky existence (MÜLLER 2002, s. 68).

Jiní občanskou společnost pojmají jako *nestátní sféru* (například KEANE, TAYLOR). Označuje platformu institucí mimo rámec státu, zahrnuje veřejné mínění, politické strany, veřejné i soukromé asociace, nejrůznější formy společenské spolupráce, jež vytvářejí závazky a zakládají vztahy důvěry (MÜLLER 2002, s. 68).

Důraz se klade na občanské ctnosti a na *veřejné dobro*. Občanská společnost je sférou odlišující se nejen od státu a ekonomiky, ale také od jiných společenských sfér, jež jsou vnímány jako sféry, které neposkytují žádnou oporu pro vzájemnou solidaritu jednotlivých členů. „Je definována jako sféra či subsystém společnosti, jež je analyticky a do jistého stupně také empiricky oddělena od sféry politiky, ekonomiky a náboženského života. I když je občanská společnost sama o sobě závislá na zdrojích a vstupech ze sféry politického života, ekonomických institucí a širšího kulturního kontextu, představuje samostatnou sféru společenské solidarity, jež transcenduje veškeré partikulární závazky a zájmy a umožňuje nalézání jednotné identity mezi jinak separovanými individui...“ (ALEXANDER 1998, s. 7, 97, in: MÜLLER 2002, s. 69). Občanskou společnost je možno v tomto pojetí chápat jako synonymum nestrannosti, jako nositelku univerzálních a transcendentních hodnot, jako nadřazenou nad vyhocené stranické spory (MÜLLER 2002, s. 69–70). Toto pojetí nachází svoje vyjádření v používání termínu *občanský sektor*. Někteří politologové uvádějí, že občanská společnost je „složitý a dynamický soubor právně chráněných nevládních institucí, které mají tendenci být nenásilné, samoorganizující, sebereflexivní a v neustálém napětí mezi sebou a se státem“ (KEANE 1998, s. 6). Na napětí založená a konfliktní spolková infrastruktura vytváří příležitosti a mechanismy pro tvorbu důvěry mezi občany, buď jako mezi jednotlivci, anebo na základě jejich členství v organizacích. Tyto příležitosti ve formě sociálního zařazení a participace zpětně vytvářejí *sociální kapitál*, který se stává hlavním faktorem pro sociální mobilitu v individuální rovině a obecněji pro ekonomický rozvoj všech skupin populace.

Spontánní lidské činnosti ve veřejném zájmu

V lidské společnosti vždy byly vykonávány spontánní činnosti v zájmu pomoci ostatním. V posledních desítkách let se těmito aktivitám věnuje větší pozornost, začínají se chápat jako samostatná oblast společenského života a označují se jako část společnosti vedle státní sféry a trhu. Lidské projevy solidarity, zájmu a pomoci druhému patří do občanského, nestátního, nevládního, dobrovolnického nebo stručně do třetího sektoru. „Jeho předchůdcem byly různé projevy

lidské solidarity, jak je známe i z kmenových a rodových společností, a později dobročinné organizace, často s náboženským a církevním pozadím. Péče o lidi postižené, znevýhodněné a společensky slabé je stále důležitá složka jeho činnosti, občanským sektorem však dnes rozumíme rozhodně mnohem víc“ (SOKOL 2002, s. 5). Význam dobrovolné, spontánní činnosti občanů ve veřejném zájmu začal vystupovat do popředí v 19. století jako reakce na prudký růst moci státu, který – jak viděl Tocqueville – Francouzská revoluce nejen nezastavila, ale ještě urychlila. V souvislosti s industrializací dochází k *sociální mobilitě*, k absenci předchozích příbuzenských a místních vztahů. Pomoc lidem v nouzi je poskytována cizími osobami, lidmi se sociálním cítěním. Důležitá souvislost je *sekularizace*, ústup náboženství a církví z veřejného života a postupné oddělování církví od státu. To, co dříve organizovaly hlavně místní církevní skupiny a obce jako součást svého života a působení, začalo přecházet na vznikající organizace (SOKOL 2002, s. 5).

Většina lidí souhlasí s hodnotami a postoji důležitými pro fungování demokratických společenství: individuální odpovědnost za vlastní život, solidarita s potřebnými, důvěra ve spoluobčany, pozitivní postoj k práci, úcta ke svobodě, tolerance a podpora demokratické vládní formy (BROKL 2002, s. 8). Svobodní občané uzavírají uznávají normy mravní a etické, respektují a dodržují normy právní (společenská smlouva). Na tyto hodnoty navazují další: podpora demokratického politického systému země, důvěra ve vládní instituce, pozitivní vztah k soukromému vlastnictví, odmítání násilí, dodržování zákonů, zájem o politiku a o veřejné dění. Hodnoty a postoje se vztahují ke dvěma základním směrům: zaměření se na sebe a osobní svobodu (odpovědnost za vlastní osud) a vztah k ostatním občanům (soupeření, spolupráce, solidarita). „Některé znaky občanské společnosti, k nimž jsme dospěli v průběhu 20. století, existovaly jinde na světě, alespoň ve formativní podobě, již před mnoha staletími, i když tyto společnosti byly povětšinou spravovány autokraticky“ (MALINA 2004, s. 60). Otázky uspořádání vztahů jednotlivce, společnosti a státu, muže a ženy, funkce a smyslu rodiny v některých „ne-euroamerických“ civilizacích jsou zájmem *sociálních a kulturních antropologů*. Zveřejňováním svých názorů narušují stále ještě přežívající přesvědčení, že některé prvky občanské společnosti, sociálních vymožeností nebo společenská emancipace ženy jsou výhradním vynálezem naší kultury a civilizace.

Dobrovolnické organizace

Pro dobrovolnické organizace občanského sektoru je charakteristické:

Spontánnost: vzniká nutně zdola, dobrovolným rozhodnutím a činností „obyčejných“ lidí, jak to přesně vyjadřuje označení „non-governmental“ – nevládní či nestátní sektor.

Rozmanitost: tvoří jej samostatné dílčí skupiny a organizace, které o sobě dlouho nevědí a teprve za čas uvažují o nějakém zastřešení.

Veřejný zájem: i když se jednotlivé skupiny a organizace mohou zpočátku sdružovat jen okolo společných zájmů, sledují nakonec vždycky něco, co ryze spolkové zájmy přesahuje.

Občanské prostředí: o občanském sektoru lze mluvit jen tam, kde se organizuje na pozadí rovnostářské a vysoce individualizované společnosti, nezávisle na tradičních strukturách příbuzenských, místních, stavovských nebo církevních (SOKOL 2002, s. 6).

Výzkumný institut pro sociální rozvoj Spojených národů konstruuje *občanskou společnost* v podstatě jako strukturu občanského sektoru. *Nestátní organizace* působí v širokém spektru oblastí od humanitární pomoci přes podporu lidských práv až k ochraně životního prostředí. *Místní organizace* jsou typickými členskými organizacemi lidí se stejnými zájmy. Aktivisté i podporovaní sídlí ve zřetelně vymezené geografické jednotce: obec, region. Zahrnují sousedská sdružení, sdružení nájemců, kluby, rodičovská/učitelská sdružení, pohřební společnosti apod. *Nestátní organizace obhajující a podporující občanská práva a zájmy* provádějí servis pro své členy: výzkum a výcvik, dodávání a šíření informací a podpor. Nejobvyklejší formou podpory těchto nestátních organizací jsou federace místních organizací. Na mezinárodní úrovni zahrnují International Council for Social Welfare, Amnesty International and World Business Council for Sustainable Development. *Nestátní rozvojové organizace* působí na mezinárodní úrovni a zprostředkovávají pomoc a zakládání vlastních organizací v chudších jižních zemích“ (STALKER, de Alcantra 2000, s. 93, in: BROKL 2002, s. 30).

V rozvojovém programu CIVICUS, jehož metodika byla zveřejněna v roce 2001, se uvádí jako *veřejně prospěšné* (HOLLOWAY 2001, s. 23–31) *soukromé filantropické organizace* (mají spíše charitativní zaměření, jejich úloha je pomáhat, a ne prosazovat změny, získané prostředky jsou využívány pro konkrétní sociální skupiny). *Veřejně filantropické organizace* (obvykle nadace, bývají založeny za účelem veřejné prospěšnosti fyzickou osobou, skupinou fyzických osob,

firmou nebo institucí veřejné správy. Podporují skupiny a činnosti uvedené ve statutu nadace. V zemích jižní části světa umožňují přesunout rozhodování od zahraničních dárců na místní organizace dané země). *Náboženské organizace* (jsou založeny na náboženských principech nebo spjaty s církevní organizací, jejich pomoc se většinou neomezuje pouze na členy konkrétní náboženské organizace. Mnoho náboženských organizací zakládá školy, univerzity, nemocnice a kliniky, které jsou otevřené všem. Poskytovatel služeb může podvědomě očekávat od příjemce přijetí dané náboženské víry, nebývá to však podmínkou poskytování služeb). *Filantropické organizace s místní specifikou* (zakládají je lidé, kteří pocházejí z konkrétní geografické oblasti, ale již v ní nežijí). Organizace se rozvíjejí v souvislosti s rostoucí migrací do měst a pokračujícího zpřetrhání vazeb mezi lidmi a jejich kořeny. Často je zakládají místní zájmové skupiny či výbory, které sledují zájmy těchto „dobrovolných vysídlenců“). *Občanské organizace obhajující veřejný zájem* (prosazují změny v legislativě, metodách, zásadách, předpisech nebo pravidlech chování; fungují zpravidla na mezinárodní úrovni, například Focus on the Global South apod.). Jejich role spočívá v prosazování všeobecných sociálních a politických reforem, již méně se uplatňují přímo v realizaci projektů či rozvojových aktivit.

Rozvojové a sociální neziskové organizace zlepšují životní podmínky sociálně nebo zdravotně znevýhodněných osob. V jižní části světa jsou jejich oblastmi zájmu zpravidla: zdravotní péče, vzdělávání, zemědělství, rozvoj zaměstnanosti v drobném podnikání, rodičovské plánování a péče o rodinu, komunitní rozvoj, životní prostředí a otázky gender.

Rozvojové a sociální neziskové organizace mohou plnit několik rolí:

Implementační: organizace rozvíjí občanské aktivity, které vedou ke zlepšení života cílové skupiny. *Advokační:* prosazující veřejný zájem. Organizace sledují zájmy specifických skupin, jako jsou děti, postižení apod. V činnostech se nesoustřeďují pouze na práci s konkrétními klienty, ale zároveň se snaží změnit přístupy a metody. Na základě zkušeností odhadnou dopad nebo absenci vládní politiky. *Síťovací:* hlavní aktivitou organizace je koordinace aktivit různých organizací, které pracují v určité geografické oblasti nebo konkrétním oboru. Spoluprací nebo prostřednictvím formalizovaných sdružení *organizace reprezentují*, stávají se „prostředníkem“ v jednání mezi nestátními neziskovými organizacemi a vládou. *Realizující výzkum a think tanky:* hlavní aktivitou je výzkum a analýza konkrétních témat. Často se sdružují např. s univerzitními pracovišti, která tento výzkum realizují. Tyto think tanky nabízejí své služby organizacím, firmám a také samosprávě či státní správě (HOLLOWAY 2001, s. 28–29).

Dobrovolnické organizace jako součást kultury

Kultura, kulturní interakce, kulturní změny musí být zkoumány v konkrétním sociálním prostředí – zkušenosti jedinců i skupin, vnímání hodnot a symbolů, přijetí a jednání podle formulovaných nebo nepsaných společenských pravidel. Občanská společnost vytváří podmínky účasti na veřejném životě tak, jak to každý jedinec považuje za smysluplné. Co chtějí jednotliví lidé sami od sebe společně dělat, a to v zájmu společnosti a druhých.

Dobrovolnické organizace a nadace odrážejí národní tradice a ve svých činnostech sledují různé cíle. Většina plní jednu nebo více z následujících *funkcí*:

- a) Výkon služeb nebo jejich zajištění – zajišťují svým klientům služby sociální, zdravotní, tréninkové, informační, poradenské a podpůrné.
- b) Obhajování – prosazují, lobují nebo jinak argumentují pro nějaký účel nebo skupinu, kdy účelem je změna veřejného vnímání nebo politiky.
- c) Svépomoc nebo vzájemná pomoc – organizace jsou typicky vytvářeny skupinami nebo jednotlivci, kteří mají nějaký společný zájem nebo potřebu. Zajišťují vzájemnou pomoc, informace, podporu a spolupráci.
- d) Východisko a koordinace – koordinují aktivity, poskytují informace a podporu jednotlivým organizacím v určité oblasti nebo v celém občanském sektoru. Hrají důležitou funkci při zajišťování přechodu mezi občanským, veřejným a soukromým sektorem.
- e) Přispívají k vytváření nových pracovních míst, zastupují zájmy občanů vzhledem k veřejným úřadům a hrají důležitou roli v podpoře a zaručování lidských práv.

Rysy dobrovolnických organizací

Dobrovolnické organizace mají specifické rysy:

- a) odlišují se od neformálních uskupení nebo uskupení čistě účelových – číste sociálních nebo rodinných – určitým stupněm formální institucionální existence;
- b) jsou neziskové, sledují jiné účely než získávat zisk pro své vedení nebo členy;
- c) jsou nezávislé, zvláště na státních nebo jiných úřadech, mohou se svobodně rozhodovat bez vnějších zásahů, podle svých vlastních pravidel a postupů;
- d) musí být vedeny způsobem nazývaným nestranný. Dobrovolnické organizace jsou nejen neziskové, ale ti, kdo je vedou, to nesmí činit v naději na osobní výhody;

- e) jsou do určitého stupně aktivní na veřejné scéně a jejich aktivita přispívá k veřejnému dobru (Zpráva 1995).

Nadace jsou vymezeny jako seskupení s vlastními zdroji financí, které využívají podle svého uvážení na projekty nebo aktivity pro veřejný prospěch. Jsou nezávislé na vládě nebo jiných úřadech, jsou řízeny svými orgány a stejně jako dobrovolnické organizace v některých zemích vykonávají různé aktivity. Ze zákonného hlediska vytvářejí nadace homogennější skupinu než dobrovolnické organizace.

Dobrovolnické organizace a nadace jsou součástí sociálního systému (sociální organizace) stejně jako kultury. „Kulturu lze považovat za uspořádaný systém významů a symbolů, v jejichž mezích se odehrává sociální interakce“ (GEERTZ 2000, s. 167). Organizace, oddělené od vlády, jsou optimálním prostředím pro realizování přání mnoha lidí, aby byli uznáváni jako zodpovědní činitelé, jejichž názory a činy „mají svoji váhu“. Zároveň přispívají k přeměnám sociálních systémů v dynamický moderní stát. Stále více zemí se hlásí k mezinárodním chartám lidských práv a svobod, do ústav stále více zemí se dostává právo shromažďovací.

Ekonomická antropologie

V zemích, kde se podílejí dobrovolnické organizace na zajišťování veřejných statků a služeb, existuje regulační rámec, který dovoluje, možná i podporuje, vznik organizací občanské společnosti. Znamená to, že způsoby sebe-organizace a občanské participace mají možnost rozvoje a mohou vznikat struktury reciprocity – přecházení od osobních zájmů k vzájemnému užítku prostřednictvím sociálních interakcí. Předávání, poskytování něčeho ostatním ve vzájemném sociálním kontaktu. Reciprocita spočívá v tom, že někomu jinému něco předáme v očekávání, že za to dostaneme obdobně cennou věc. Toto téma je předmětem *ekonomické antropologie* (MURPHY 2001, s. 138). Na rozdíl od ekonomie zabývá se zejména chováním člověka v situacích podmíněných ekonomickými procesy. Pokračování ekonomického růstu nelze považovat za něco, co by mohlo zlepšit společenské blaho (MISHAN, 1994, s. 11). Ve společnosti i u jedinců jsou také jiné hodnoty, které mnohdy převyšují pocity materiálního nasycení. Souvisejí s kulturou člověka i sociální skupiny, pocity uvědomění si sebe a uspokojení z dobrých vztahů k ostatním. S charitou a filantropií může dar vycházet z lásky nebo se soucitu nebo je spojen s občanskou kulturou. *Občan-*

skou kulturu představují normy vytvářející způsoby mírumilovného a solidárního soužití. Mezilidské vztahy jsou korektní a založené na vzájemné úctě a ohleduplnosti (CAMPISOVÁ – GINER 2000, s. 14–15). Občanskou kulturou je i *obecná kultura soužití* v dané společnosti. Soubor mezilidských vztahů, bez kterých by bylo soužití složité anebo nemožné. Jsou to mravní hodnoty a normy částečně podobné pravidlům společenské etikety, ale nejsou stejné, nejde pouze o soubor způsobů, zvyklostí a zásad slušného chování. Jak charita, tak filantropie je výrazem společenských i osobních ideálů a hodnot, které lidé projevují zejména ve skupině, ve svém okolí, v místním společenství. „*Altruismus* je morální princip předpisující potlačit vlastní egoismus, nezištná služba bližšímu, ochota obětovat vlastní zájem ve prospěch jiných, mravní princip, podle něhož je blaho jiného a on sám mravně důležitější než mé vlastní já a vlastní blaho, respektive reálné chování vědomě nebo nevědomě založené na těchto principech nebo jim odpovídající“ (PETRUSEK – MILTOVÁ – VODÁKOVÁ 1994, s. 198). Pod altruismem si můžeme představit jak morální princip, tak reálné chování, řídicí se altruistickými pravidly, které je zaměřeno na kohokoliv. Dobročinnost je také reálné chování, ale na rozdíl od altruismu se zaměřuje na lidi mimo okruh jeho nositele a na rozdíl od altruismu nemá institucionální rozměr.

Mezinárodní organizace

Globalizace, pohyb, média a další komunikační kanály zvyšují požadavek transparentnosti, kulturní výměny a rozvoje vzdělanosti. Podstatnou ve všech těchto procesech je zvyšující se možnost a poptávka po občanské participaci. Organizace občanské společnosti jsou pro to ideálním prostředím, zejména tam, kde jim je státem uznána legitimní role. Relevance dobrovolnických organizací a nadací při poskytování služeb je patrná na zvyšujícím se *zájmu mezinárodních organizací* (zejména zřízených mezivládně) o občanskou společnost.

Například konference Spojených národů se věnuje „zastřešujícím“ organizacím občanské společnosti a věří v jejich podporu při realizaci politických kroků. Světová banka různými formami financuje občanský sektor. Komise Evropské unie vede s občanským sektorem specifický dialog, ve kterém se snaží stanovit kapacity jak pro sektor, tak pro podmínky jeho podporovaného rozvoje. Stále více se rozšiřuje povědomí, že specifické posilování občanského sektoru a rozšiřování prvků občanské společnosti do dalších zemí může být užitečnou strategií pro zlepšování životních podmínek mnoha národů.

Dobrovolnická práce

Nadace a dobrovolnické organizace nemohou nahradit roli státu v oblastech, kde občané vznášejí legitimní nároky. Mohou přinést další bohatství a zabezpečení kapacit v reálné současné společnosti – bohatství neměřené výhradně terminologií financování, ale jako množství inovačních a pluralitních možností jak organizovat moderní soužití společností. Členství v dobrovolnické organizaci nebo práce pro ni je pro mnoho lidí prostředkem *vyjádření občanství* a umožňuje jim vyjádřit zájem o jejich blízké i celou společnost.

Neexistují přesná čísla, kolik osob ve světě vykonává dobrovolnickou práci. V závěrečné zprávě mezinárodního výzkumu „Globální občanská společnost“ Johns Hopkinsova srovnávacího projektu občanského sektoru z let 1995 – 1998 je to asi třetina v průměru z třiceti pěti sledovaných zemí světa (SALAMON – SOKOLOWSKI – LIST 2003, s. 21). Také v Evropské unii je *členy dobrovolnických organizací* na základě odhadů členských států třetina až polovina populace (Zpráva 1995). Organizace a nadace zaměstnávají mnoho dobrovolníků, kteří díky zkušenostem a odbornosti, které nabyli, poté nacházejí zaměstnání na trzích práce. Vykonávání dobrovolnické práce je pro mnoho lidí nedocenitelné, zvláště vytvoření nebo obnovení pracovních návyků, které u absolventů škol nejsou a u dlouhodobě nezaměstnaných mohou být zapomenuty. Občanský sektor nabízí příležitosti k novým zkušenostem, k získání sociálních a profesních dovedností. Dobrovolnictví je také důležité pro starší osoby v důchodovém věku, které chtějí i nadále využívat své schopnosti a být aktivní ve společnosti.

Národní akční plány proti chudobě a sociálnímu vyloučení

Cílem národních akčních plánů proti chudobě a sociálnímu vyloučení je výrazné snížení počtu lidí ohrožených chudobou a sociálním vyloučením do roku 2010 (závěry barcelonské Evropské rady). Do přípravy plánů jsou zapojovány nestátní neziskové organizace. Příprava plánů (struktura a obsah) je mezinárodně koordinována, aby se mohlo lépe vyžít vzájemných zkušeností. Národní akční plány navrhují konkrétní změny programů na národní, regionální či místní úrovni a plánují nové iniciativy, aby se odstranily odhalené problémy. Tyto plány budou ovlivňovat občanský sektor. Nejen činnosti stávajících nestátních neziskových organizací, ale vznik dalších subjektů a zvýšení počtu některých typů organizací, zejména těch, které jsou orientovány na pomoc zemím v jižní části světa.

Při přípravě plánů *se věnuje větší pozornost:*

zajištění toho, aby se zájem o chudobu a sociální vyloučení integroval do všech politických oblastí včetně využívání Strukturálních fondů; zvyšování povědomí o procesu sociálního začleňování jak mezi širokou veřejností, tak mezi tvůrci politiky a profesionály; upozorňování na chudobu dětí, invaliditu, přistěhovalectví a etnickou rozmanitost; stanovení politických reakcí na pomoc těm, kdo jsou nejvíce odsunuti na okraj společnosti a vyloučení a kteří se potýkají s obzvláště vážnými problémy spojenými s integrací. Například ženy z etnických menšin, propuštění vězni, narkomani, bezdomovci, děti žijící na ulicích nebo lidi propuštění z ústavů; stanovení jasných úkolů a specifických cílů na snižování chudoby a sociálního vyloučení. Důležité jsou národní akční plány zaměstnanosti. Mají se zlepšovat pozice těch, kteří jsou nejvíce vzdáleni trhu práce. Plány mají snížit úroveň chudoby, zvýšit počet zaměstnaných lidí, snížit počet příjemců sociálních dávek, snížit počet let v životě strávených v nezdravém prostředí a podobně. Cíle se týkají pomoci rostoucímu počtu bezdomovců, zajišťování toho, aby se všichni přistěhovanci mohli zúčastnit programu integrace, zajištění toho, aby se všem sociálně vyloučeným lidem dostalo pomoci sociálních služeb během jednoho roku.

Plány zahrnují specifické cílové skupiny (např. děti, nezletilé, osamělé rodiče, přistěhovalec a etnické menšiny, starší osamělé lidi nebo osoby se zdravotním postižením). Při stanovování cílů se bere v úvahu *rovnost mezi muži a ženami* ve všech hlediscích boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení, identifikace rozdílů mezi pohlavími. Pokud jde o stanovení cílů, jsou rovněž důležité *regionální a místní úrovně*. V politice některých členských států spočívá odpovědnost za hlavní hlediska boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení zejména na *regionální úrovni*. Zde bude docházet k zintenzivnění spolupráce státních a nestátních organizací při řešení zjištěných problémů. Existuje mnoho místních skupin, které pracují na úrovni sousedství, městské části, vesnice nebo malé venkovské oblasti a jejichž cílem je zlepšit kvalitu života místní komunity. Členové neziskových organizací, založených buď na geografické blízkosti, na vzájemném zájmu, nebo na sdílených hodnotách, budou mít před nečleny výhodu v tom, že znají postoje, životní situace, potřeby a problémy lidí v dané komunitě.

Česká republika bude spolu s ostatními přístupujícími zeměmi předkládat Evropské komisi Národní akční plán sociálního začleňování pro rok 2004 až 2006. Národní akční plán navazuje na Společné memorandum o sociálním začleňování, které schválila vláda ČR a jež podepsal ministr práce a sociálních

věcí v Bruselu v roce 2003 společně s evropskou komisařkou pro zaměstnanost a sociální věci (www.mpsv.cz).

Národní akční plány sociálního začleňování (NAPSI) jsou jednak národními strategiemi jednotlivých zemí v boji s chudobou a sociálním vyloučením, ale současně základním prvkem *Metody otevřené koordinace*, která je nyní aplikována v politikách zaměstnanosti, sociálního začleňování a jedná se i o jejím rozšíření do oblastí důchodů a zdravotní a dlouhodobé péče. Členské státy Evropské unie sestavují své Národní akční plány na dvouleté období, následně jsou Evropskou komisí vyhodnoceny, a závěry i výzvy z nich plynoucí jsou shrnuty ve Společné zprávě o sociálním začleňování.

Literatura:

- ALEXANDER, JEFFREY (1998): Introduction Civil Society I, II, III: Construction an Empirical Concept from Normative Controversies and Historical Transformations. In: Alexander, Jeffrey, ed., *Real Civil Societies*. Praha: Sage, s. s. 1–20.
- BROKL, LUBOMÍR (2002): *Hledání občanské společnosti*. Praha: Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky, 12, 2002.
- CAMPSOVÁ, VICTORIA – GINER, SALVADOR (2000): *Pohľady na občiansku kultúru*. Bratislava: Kalligram.
- DOHNALOVÁ, MARIE: (2004): *Antropologie občanské společnosti*. Brno: Nadace Universitas Masarykiana v Brně, Akademické nakladatelství CERM v Brně, Masarykova univerzita v Brně, Nakladatelství a vydavatelství NAUMA v Brně.
- DOHNALOVÁ, MARIE – MALINA, JAROSLAV – MÜLLER, KAREL (2003): *Občanská společnost: Minulost – současnost – budoucnost*. Brno: Nadace Universitas Masarykiana v Brně, Akademické nakladatelství CERM v Brně, Masarykova univerzita v Brně, Nakladatelství a vydavatelství NAUMA v Brně.
- GEERTZ CLIFFORD (2000): *Interpretace kultur*. Praha: Slon.
- MISHAN, ERZI (1994): *Sporo o ekonomický růst*. Praha: Slon
- MURPHY, ROBERT F. (1998): *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: Slon.
- HABERMAS, JÜRGEN (1982): *Theorie des kommunikativen Handelns*. díl 2. Frankfurt nad Mohanem.
- HOLLOWAY, RICHARD (2001): *Using The Civil Society Index: Assessing the Health of Civil Society*. Canada: Civicus.
- KEANE, JOHN (1998): *Civil Society: Old Images, New Visions*. Cambridge: Polity Press.
- MALINA, JAROSLAV (2004): *Společenské systémy v „ne-euroamerických“ civilizacích (několik příkladů)*. In: Panoráma biologické a sociokulturní antropologie, Modulové učební texty pro studenty antropologie a „příbuzných“ oborů, svazek 17: Dohnalová, Marie – Malina, Jaroslav – Müller, Karel: *Občanská společnost: Minulost – současnost – budoucnost*. Brno: Nadace Universitas Masarykiana v Brně, Akademické nakladatelství CERM v Brně, Masarykova univerzita v Brně, Nakladatelství a vydavatelství NAUMA v Brně. s. 60–81.

- MÜLLER, KAREL (2002): *Češi a občanská společnost*. Praha: Triton.
- PETRUSEK, MILOSLAV – MILTOVÁ, ALENA – VODÁKOVÁ, ALENA (1994): *Sociologické školy, směry, paradigmata*. Ediční řada Sociologické pojmosloví. Praha: Slon.
- SALAMON, LESTER M. – SOKOLOWSKI, WOJCIECH S. – LIST, REGINA (2003): *Global Civil Society. An Overview*. Baltimor: Johns Hopkins Centre for Civil Society Studies, Institute for Policy Studies.
- SOKOL, JAN (2002): *Společnost jako komunikace*. In: Dohnalová, Marie – Anderle, Petr, ed., *Občanský sektor: Úvahy a souvislosti*. Moravský Beroun: Vydala Univerzita Karlova – Fakulta humanitních studií (Katedra Občanský sektor) v Moravské expedici, kmenovém nakladatelství občanského sdružení Vlastenecký poutník, s. 5–17.
- STALKER, PETER – ALCANTRA, CYNTHIA HEWITT DE (2000): *Civil Societies*. In: Stalker, Peter – Alcantra, Cynthia Hewitt de (Principal Editors) – Utting, Peter (Project Co-Ordinator), *Visible Hands, Taking Responsibility for Social Development, An UNRISD Report for Geneva 2000*. Geneva: United Nations Research Institute for Social Development (UNRISD), s. 91–111.
- ŠAMALÍK, FRANTIŠEK (1995): *Občanská společnost v moderním státě*. Brno: Doplněk.
- Taylor, Charles (1988). *Invoking Civil Society*. Working Paper and Proceedings of the Center for Psychosocial Studies, No. 31.
- TOCQUEVILLE, ALEXIS DE (1992): *Demokracie v Americe*, I., II. Praha: Nakladatelství Lidových novin.
- <http://www.mpsv.cz/scripts/clanek>
- Zpráva Evropské komise (1995) Communication from the Commission on Promoting the Role of Voluntary Organisations and Foundations in Europe. Brusel: Evropská komise. <http://www.karl.aegee.org/euro-lib.nsf>.